

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Partijdigheid en partijbeelden

Bronner, F.; Hoog, R. de

Citation

Bronner, F., & Hoog, R. de. (1980). Partijdigheid en partijbeelden. *Acta Politica*, 15: 1980(2), 227-246.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452071>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452071>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

S.D.A.P.-aanhang bewoog zich vrij constant rond de 25%, die van de R.K.S.P. rond de 50%.

18. Vgl. Kruyt, *De onkerkelijkheid*, p. 152, 192, 245 e.v. L. J. Rogier en N. de Rooy, 'In Vrijheid Herboren . . .', Den Haag 1953, p. 388, 389 en 468.

Onderzoek

Partijdigheid van partijbeelden¹

Fred Bronner, Robert de Hoog²

1. Inleiding

In een reeks eerdere publikaties (zie voor details onder andere Bronner, de Hoog, 1978; een samenvatting is te vinden in Bronner, de Hoog, 1979 (a)) hebben wij een benadering bepleit, die het kiezen van een politieke partij opvat als *beslisgedrag* van een individu. Daaronder verstaan wij dat een individu een reeks activiteiten of stappen moet uitvoeren om tot een keuze te komen. Voor elke stap of fase zijn er regels die aangeven hoe de activiteit uitgevoerd moet worden. De aaneenschakeling van stappen kan als het *keuzeproces* opgevat worden, de verzameling regels als *model* voor dit keuzeproces. Deze benadering wordt gekenmerkt door het feit dat per individu wordt gekeken hoe deze op basis van de voor haar/hem beschikbare informatie tot een beslissing komt. Daarbij speelt het beeld dat men van een bepaalde partij heeft een grote rol, van minder belang is *hoe* men aan dit beeld komt. De grens van onze benadering ligt aan de ene kant bij zoiets als 'partijbeelden' en aan de andere kant bij de uiteindelijke keuze. Het individu wordt gezien als een actief handelend subject en niet als 'prisoner of his demographic attributes or the unthinking captive of his party' (Fishbein, Coombs, 1974, blz. 122). Een aanpak als de onze is in de politicologie nog tamelijk nieuw, maar wordt in meer algemene zin ('algemene keuzeproblemen') al sinds jaren in de decisie-theorie gebruikt (zie onder andere Edwards, 1954; Fishburn, 1970; Keeney, Raiffa, 1976). Modellen en inzichten uit de decisie-theorie kunnen daardoor gebruikt worden voor onderzoek naar beslissingen over partijvoorkeur. Op basis hiervan hebben wij een model geformuleerd dat uit een vijftal stappen of activiteiten bestaat:

(a) *Afbakening*. Het individu onderscheidt de verzameling politieke partijen van andere objectverzamelingen.

(b) *Uiteenlegging*. Aan politieke partijen worden door het individu eigenschappen, attributen, dimensies, beoordelingscriteria onderscheiden (bijvoorbeeld de mate van progressiviteit; standpunt ten aanzien van een strijdpunt). Voor dergelijke eigenschappen introduceren wij de term *kenmerken*. Een politieke partij is voor een individu dus als het ware een bundeling van ken-

merken.

(c) *Beoordeling*. Het individu kent aan politieke partijen op elk kenmerk een positie toe (bijvoorbeeld de positie van de VVD op het kenmerk 'godsdienstig') en bepaalt op elk kenmerk zijn/haar meest geprefereerde positie. Deze posities kunnen ook de hoeveelheid van een bepaald kenmerk dat een partij volgens een individu respectievelijk bezit en zou moeten bezitten genoemd worden. De beoordeling van een partij op een kenmerk vindt plaats door een vergelijking van de partijpositie en de meest geprefereerde positie van het individu: beeld en ideaalbeeld worden vergeleken. Ter verduidelijking willen wij benadrukken dat het erom gaat welke positie het individu *zelf* aan een partij toekent. Dat kan een 'objectief' juiste maar ook een 'objectief' onjuiste zijn.

(d) *Combinatie*. Alvorens een definitieve keuze te maken is beoordeling echter niet voldoende. Immers het partijbeeld bestaat in de regel uit beoordelingen op verschillende kenmerken, waarbij de ene beoordeling positief kan uitvallen en de andere negatief. Ter illustratie: men moet kiezen tussen een zuinige maar niet zo comfortabele auto en een niet erg zuinige maar wel erg comfortabele auto. De beelden van de auto's zijn in dit geval bekend, maar toch volgt daaruit geen keuze voor een van de auto's. Daarvoor moeten de beoordelingen over de afzonderlijke kenmerken gecombineerd worden tot één totale waardering voor elk object. Gebaseerd op deze totale waarderingen van de objecten (in ons onderzoek dus partijen) ordent het individu de objecten naar voorkeur.

(e) *Keuze*. Uit de geordende partijen kiest het individu één partij waarop hij/zij zal gaan stemmen. Welke partij dat is hangt af van de gevolgde keuzeregels, bijvoorbeeld kies de als beste gewaardeerde partij of kies de partij die als eerste een bepaalde drempelwaarde overschrijdt.

Deze stappen kunnen 'vertaald' worden in formele modellen. Omdat in de verschillende fasen meer regels een rol kunnen spelen, komen ook verschillende formele modellen in aanmerking om empirisch nader op hun plausibiliteit onderzocht te worden. Wij kozen voor een formalisering door het zogenaamde 'additief-verschil model'. In woorden komt dit model neer op het volgende: per kenmerk worden toegekende positie en ideale positie van een partij met elkaar vergeleken, de hieruit resulterende beoordelingsscores worden gesommeerd tot één totale waarderingsscore. De partij met de hoogste waarderingsscore wordt gekozen. Formeel ziet dit model er als volgt uit:

- de verzameling partijen wordt aangegeven door $P = \{p_o\}$
- de verzameling kenmerken die een individu gebruikt om uit de partijen te kiezen wordt aangegeven door $K = \{k_j\}$.

De waardering van een individu van een partij p_o is

$$A_o = \sum_j |P_{oj} - I_j|^r \quad r \geq 1 \quad (1)$$

voor alle $k_j \in K$

waarbij P_{oj} = de positie van partij o op kenmerk j zoals toegekend door het individu

I_j = het ideaalpunt (meest geprefereerde positie) van het individu op kenmerk j

r = een exponent die het verschil $|P_{oj} - I_j|$ transformeert.

Verder wordt verondersteld dat p_o geprefereerd wordt boven p_s indien geldt $A_o < A_s$ voor alle o en s uit P .

Voordat wij dit model gingen toetsen, onderzochten wij welke kenmerken door individuen gebruikt worden om partijen te beoordelen. Wij vonden de volgende kenmerken:

- de mate van godsdienstigheid van een partij;
- de mate van macht van een partij (de kans dat een partij in een coalitie kan participeren);
- een algemeen strijdpuntenkenmerk dat standpunten van partijen op strijdpunten zoals ontwikkelingshulp en meer medezeggenschap voor werknemers in de bedrijven omvat (dit zou men een links-rechts kenmerk kunnen noemen).

Met behulp van deze drie kenmerken konden wij de andere aspecten van het model toetsen. Daarvoor gebruikten wij een drietal toetsingsprocedures die gezamenlijk de volgende conclusies opleverden. Verschillende individuen gebruiken verschillende modellen voor het combineren van de afzonderlijke beoordelingen van de partijen over de kenmerken. Niettemin kon met ons model (1) het politieke keuzegedrag van circa 65% van de individuen goed beschreven worden. Uit het onderzoek bleek ook dat een verfijning van het model voor sommige individuen nodig was. Veel individuen betrekken niet de gehele verzameling partijen in hun keuzeprocess, maar elimineren eerst een aantal partijen. Hiervoor is een twee-fasen model ontwikkeld dat inhoudt dat een individu in de eerste fase drempelwaarden op elk kenmerk toekent en de partijen die beneden een drempelwaarde blijven niet verder in de keuze betreft (*conjunctieve beslisregel*). De overgebleven partijen komen in de tweede fase in aanmerking voor een volledige afweging van hun positieve en negatieve punten (*compensatorische beslisregel*). Samenvattend vonden wij dat ons model een bevredigende beschrijving gaf van individueel politiek keuzegedrag. Verder onderzoek bleek op een aantal punten echter nog noodzakelijk. In 1978 hebben wij dan ook een nieuw onderzoek gehouden. De resultaten daarvan leggen wij vast in dit artikel. Eerst gaan wij daarbij kort in op het replicatie-aspect van dat onderzoek, daarna besteden wij uitgebreider aandacht aan die problemen waarvoor nader onderzoek noodzakelijk was.

2. Het replicatie-aspect

Hoewel dit onderzoek vooral opgezet is om een aantal overgebleven problemen te analyseren, is het natuurlijk de vraag in hoeverre de situatie in 1978 te vergelijken is met die in 1976. Het zou immers denkbaar zijn dat het model het keuzegedrag nu veel minder goed zou kunnen beschrijven dan in 1976, met als gevolg dat de bevindingen van 1978 niet zo relevant meer zouden zijn voor de problemen uit 1976. Een voor de hand liggende manier om dit te toetsen is nagaan of ons model in 1978 ongeveer hetzelfde percentage correcte voorspellingen van partijvoorkeur oplevert als in 1976. Hier beperken wij ons tot het percentage voorspellingen, elders (Bronner, de Hoog, 1980) besteden wij meer aandacht aan de stabiliteit van partijbeelden over de tijd.

In 1976 leidde toepassing van model (1) met gebruikmaking van de euclidische metriek ($r = 2$), gewichten per kenmerk en als kenmerken godsdienstig, machtig en medezeggenschap tot 147 (totale $n = 310$) significante correlaties tussen modelscores en onafhankelijk daarvan verkregen preferentierangordes.³ In 1978 leidde de identieke variant tot 151 significante correlaties⁴ (totale $n = 300$). In 1976 waren voor 242 individuen volledige data beschikbaar, in 1978 voor 232 individuen.

De moeite die men heeft met het beantwoorden van de vragen die voor de toetsing noodzakelijk zijn en het predictieve succes blijken over deze twee steekproeven dus vrijwel gelijk.

Op grond van deze overeenstemming kunnen wij concluderen dat er in de periode 1976-1978 zo weinig is veranderd, dat een terugvertaling van de bevindingen uit 1978 naar 1976 gerechtvaardigd is.

Wij kunnen ons dus in de volgende paragrafen concentreren op de punten die verder onderzoek noodzakelijk maakten.

3. Afhankelijkheid tussen toets van het model en selectie van kenmerken

3.1 De toetsingsprocedure

Een van de toetsingsprocedures waarop een deel van de conclusies over het model is gebaseerd noemden wij de 'voorspellende benadering'. Deze kan als volgt kort gekarakteriseerd worden.

Uit het model (1) resulteert voor elk individu voor een reeks partijen een rangorde van totale waarderingen. Deze totale waarderingen worden vergeleken met de posities van de partijen op variabelen die los staan van de elementen die in het model gebruikt worden. In dit geval een voorkeursrang-

orde van de partijen, die door het individu is aangegeven. Als nu de waarderingsrangorde uit het model overeenstemt met de voorkeursrangorde van het individu, dan kan dit binnen de voorspellende benadering opgevat worden als een indicatie voor de geldigheid van het model.

Het zal duidelijk zijn dat de rangorde van waarderingen die uit model (1) resulteert afhankelijk is van de kenmerken die aan het individu zijn voorgelegd en waarop hij/zij de bestaande partijen en zijn/haar ideale partij heeft geplaatst. Met andere woorden, het resultaat van de toets van het model is afhankelijk van de kenmerken die gebruikt zijn.⁵ Omdat in model (1) de kenmerken niet met name genoemd worden, moeten deze hetzij door de onderzoeker vooraf of door het individu tijdens het onderzoek benoemd worden. Aan deze 'benoeming' zijn, gegeven het model, geen restricties verboden. Daardoor is eigenlijk elk kenmerk mits relevant voor de keuze van het individu even acceptabel.⁶ Deze vrijheid kan ertoe leiden dat het kiezen van specifieke kenmerken (in ons geval door de onderzoeker) positieve of negatieve gevolgen heeft voor de uitkomst van de toetsing.

Deze problematiek was voor ons voldoende reden om de relatie tussen kenmerkselectie en modeltoets nog eens nader uit te diepen. Daarbij zullen wij aandacht besteden aan een tweetal aspecten⁷:

- het effect van het toevoegen, weglaten of vervangen van kenmerken op het resultaat van de toetsing van het model (dit noemen wij de *gevoeligheid* van het model);
  - het weglaten van een speciaal soort kenmerken bij een modeltoets volgens de voorspellende benadering (het probleem van *voorkeurvariantie*).
- Daarnaast zal nog ingegaan worden op het probleem in hoeverre de resultaten van de modeltoets beïnvloed worden door het introduceren van voor alle individuen gemaakte percepties van de partijen op de kenmerken.

3.2 Gevoeligheid

De door ons gevonden kenmerken (zie 1) zijn van verschillende kanten bekritiseerd.⁸ Enerzijds vanuit het oogpunt dat het 'de verkeerde' waren (bijvoorbeeld: machtig hoort er niet bij, links-rechts wél), anderzijds omdat men meende dat het er teveel (één kenmerk is ook voldoende) of te weinig (een confessioneel strijdpunt als abortus ontbreekt) waren. Deze opmerkingen kunnen betrokken worden in een onderzoek naar de gevoeligheid van het model. De volgende wijzigingen kunnen in de gebruikte kenmerken aangebracht worden.

- 1 het toevoegen van één of meer kenmerken aan de genoemde drie,
- 2 het weglaten van één of meer kenmerken,
- 3 het vervangen van de genoemde drie kenmerken door andere.

Met het beschouwen van het effect van weglaten of toevoegen van kenmerken komen wij op het terrein van 'sensitivity testing', 'which is one of the most creative aspects of computer simulation' (Shaffer, Weber, 1976, p. 260). Andere auteurs die aandacht aan deze 'sensitivity testing' schenken zijn: Leung (1978) en Pool et al. (1965). Deze laatste zeggen:

'The exploration of the relative importance of different parts of the model is technically called 'sensitivity testing'. Sensitivity testing is one of the more important uses of computer simulation. . . . By varying each of the parameters of the model one can see which ones make a difference and which ones do not. Some few variables may account for little. To explore the sensitivity of the prediction to the value of each parameter is one way of gaining a deeper understanding of what is taking place' (Pool et al., 1965, zoals geciteerd bij Shaffer, Weber, 1976, p. 260).

Bij de 'sensitivity testing' die in dit onderzoek is uitgevoerd vergelijken wij de resultaten van de volgende varianten van model (1):

- de 'gewone' variant: euclidisch ($r = 2$), gewichten en als kenmerken: godsdienstig, machtig, medezeggenschap;
- de variant met weglating van een kenmerk: als kenmerken zijn opgenomen godsdienstig en medezeggenschap;
- de variant met toevoeging van een kenmerk: godsdienstig, machtig, medezeggenschap, abortus;
- de variant waarbij de kenmerken door één 'overall' kenmerk vervangen zijn: links-rechts. Hieraan lagen eerdere onderzoeksresultaten ten grondslag waaruit bleek dat een meerdimensionale schaalanalyse op plaatsing van de partijen op een links-rechts attribuut een driedimensionale configuratie opleverde.

Voor deze vier varianten vergelijken wij het predictieve succes. Hierbij willen wij wel de opmerking van Williams et al. (1976) onderstrepen:

'Predicting voter choice per se is not the purpose of examining such models - pollsters have been highly predictive with election outcomes for many years. However, a model which leads to less accurate predictions of candidate choice than other models must be considered, ceteris paribus, as providing a less successful account of voter decisionmaking' (Williams et al., 1976, p. 43).

De resultaten die wij vonden bij de analyse van deze mogelijkheden staan in tabel I. Per individu is nagegaan of er sprake was van een significante rangcorrelatie tussen de uit het model resulterende waarderingsscores en de voorkeursrangorde. Door over alle individuen deze rangcorrelaties te sommeren, weten wij het totaal aantal significante rangcorrelaties (Kendall's Tau, $p < .05$). Dit totale aantal is vermeld in tabel I.

Tabel I: Gevoeligheid van het model

	aantal significante correlaties	gepercenteerd op groep met volledige data
gewone variant	151	65%
met weglating (machtig)	104	43%
met toevoeging (abortus)	141	64%
met één overall-kenmerk (links)	135	51%

Wanneer we letten op de correcte voorspellingen, dan blijkt de 'gewone' variant tot de beste resultaten te leiden. Vooral de variant waarin het kenmerk machtig is weggelaten komt slecht uit de bus. Bij de variant met toevoeging zien wij een verschijnsel dat bij toepassing van dit soort modellen bij andere auteurs (Hansen 1969, Wilkie en Weinrich 1972, Newman 1977) al meer naar voren gekomen is. Het toevoegen van kenmerken verhoogt het aantal successen niet, maar doet dit juist afnemen. Hierin verschillen dit soort modellen van bijvoorbeeld regressie-modellen waarin toevoeging van variabelen altijd leidt tot verhoging van de verklaarde variantie (zie ook Wilkie, Pessemier, 1973). De variant waarbij de kenmerken vervangen zijn door één links-rechts kenmerk doet het weliswaar slechter dan de gewone variant, maar heeft toch een aanzienlijk aantal goede voorspellingen.

Zoals al opgemerkt is dit kenmerk niet ééndimensionaal. Het kan opgevat worden als een samenvatting van de drie kenmerken, die in de gewone variant zijn gebruikt. In dit licht gezien is het aantal goede voorspellingen via de links-rechts variant niet zo verwonderlijk.

Geconcludeerd kan worden dat deze bevindingen de eerder bij de toetsing van het model gemaakte keuze voor de kenmerken godsdienstig, machtig en medezeggenschap grotendeels rechtvaardigen. Weglating, toevoeging of vervanging blijken slechtere resultaten op te leveren.

3.3 Voorkeur-variantie: hoger is niet altijd beter

Er blijkt een tweetal verschillende typen kenmerken onderscheiden te kunnen worden: voorkeur-variante en voorkeur-invariante. *Voorkeur-variante* worden gekarakteriseerd door het feit dat de positie die een individu toekent aan een partij op een kenmerk afhangt van zijn/haar meest geprefereerde positie op dat kenmerk en de voorkeur die hij/zij voor die partij heeft. Een voorbeeld van zo'n voorkeur-variant kenmerk is 'betrouwbaar': het blijkt dat PvdA-ers, CDA-ers en VVD-ers hun *eigen* partij als zéér betrouwbaar beschouwen, terwijl de partijen waar men niet op stemt als zeer *onbetrouwbaar* bestempeld worden. Ditzelfde geldt voor kenmerken als duidelijk, verdraagzaam en voor-

uitstrevend. Anders gezegd: partijvoorkeur leidt op deze kenmerken tot *partijdigheid in het partijbeeld*.

Bij *voorkeur-invariante* kenmerken zijn de aanhangers van de verschillende partijen het ongeveer eens over de posities die de partijen op zo'n kenmerk innemen: PvdA-ers, CDA-ers en VVD-ers zijn het eens over de godsdienstigheid of machtigheid van PvdA, CDA en VVD.

Onze stelling is dat voorkeur-variante kenmerken niet in een toets van het model volgens de voorspellende benadering opgenomen moeten worden. Dit hangt samen met het feit dat deze kenmerken zo dicht bij de voorkeur zelf liggen, dat ze opgevat zouden kunnen worden als een vervangende maat ('proxy measure') voor deze voorkeur. De posities van de partijen op voorkeur-variante kenmerken zijn eerder het produkt van een keuzeprocess dan de invoer voor dit keuzeprocess. Wanneer men dit soort kenmerken opneemt bij de toets van model (1) dan zal het effect zijn dat de correlatie tussen de uit het model resulterende waarderingsscores en de voorkeursrangorde wordt verhoogd, zonder dat men hierdoor meer over de manier van kiezen te weten komt. Dit leidt tot te optimistische conclusies over de geldigheid van het model.

Ook andere auteurs, met name in de consumentenpsychologie, signaleren dit probleem:

'Affect = f(affect) isn't much of a model' (Wilkie, Pessemier, 1973, blz. 439).
'However, though it must be acknowledged that more subjective dimensions will typically perform better in predicting brand preference or choice, it is no great feat to predict brand preference with an affective dimension' (Huber, Holbrook, 1979, blz. 514).

In het kader van deze problematiek zullen wij de volgende punten onderzoeken:

- a of het onderscheid tussen voorkeur-variante en -invariante kenmerken ook in 1978 nog gemaakt moet worden;
- b welke specifieke kenmerken als voorkeur-variant aangemerkt kunnen worden;
- c wat het effect is van het opnemen van voorkeur-variante kenmerken in een toets van het model;
- d hoe goed de voorspelling is wanneer wij de voorkeursrangorde vervangen door de ordening van de partijen op een voorkeur-variant kenmerk (dus een voorkeur-variant kenmerk als de te voorspellen variabele beschouwen). Een van de problemen is, dat niet van te voren vastgesteld kan worden of een kenmerk al dan niet voorkeur-variant is. Slechts op grond van empirisch onderzoek kan men aantonen dat bepaalde kenmerken voorkeur-variant zijn. Dat is ook de reden waarom onderzoek naar de kenmerken altijd vooraf

moet gaan aan een modeltoets volgens de voorspellende benadering.

Hoe vastgesteld kan worden of een kenmerk voorkeur-variant is, laat zich tamelijk gemakkelijk afleiden uit hoe we deze kenmerken omschreven hebben. De aanhangers van een partij bezien hun eigen partij op een voorkeur-variant kenmerk geheel anders dan degenen die geen aanhanger van die partij zijn. We kunnen dus kijken of er systematische verschillen te vinden zijn in de gemiddelde partijposities voor de verschillende groepen partij-aanhangers. In tabel II staan in de rijen enige groepen partij-aanhangers (PvdA-ers, CDA-ers, VVD-ers en D'66-ers) en in de kolommen de posities van deze partijen op een reeks kenmerken. Het getal in deze tabel heeft betrekking op de gemiddelde posities die de aanhangers van de betreffende partijen toekennen aan een partij op een kenmerk. Een voorbeeld: het getal 5.7 in de eerste cel links betekent dat de aanhangers van de PvdA aan de PvdA op het kenmerk 'godsdienstig' gemiddeld positie 5.7 toekennen.

Wanneer wij tabel II bezien, dan blijkt daaruit het volgende: bij de kenmerken betrouwbaar, verdraagzaam en goed-slecht is duidelijk sprake van voorkeur-variantie. Dit komt naar voren uit het feit dat wanneer wij bij deze kenmerken de kolommen per partij lezen steeds de positie van de eigen partij heel sterk afwijkt van die van de andere partijen. Dit is aangegeven door de gemiddelde positie van de eigen partij te cursiveren. Steeds wanneer wij een dergelijk *diagonaal patroon* voor een kenmerk waarnemen kan men concluderen dat het kenmerk voorkeur-variant is. Hetzelfde resultaat kan ook op een wat andere manier zichtbaar gemaakt worden. Wanneer immers de gemiddelde positie die de aanhangers van een partij toekennen aan hun partij op een kenmerk sterk afwijkt van de positie die door de aanhangers van de andere partijen op dat kenmerk aan die partij wordt toegekend, dan zal er een groot verschil bestaan in de F-ratio's. Met behulp van het SPSS-programma ONEWAY hebben wij deze F-ratio's bepaald. Deze staan weer gegeven in tabel III.

In tabel III betekent het getal 2.6 in de cel <PvdA-positie - godsdienstig> dat de F-ratio voor de gemiddelde partijpositie van de PvdA over de vier partijvoorkeurgroepen 2.6 was. Hoe hoger deze F-ratio, des te groter de verschillen in die positie over de voorkeursgroepen. Uit deze tabel valt hetzelfde af te lezen als uit tabel II: de kenmerken betrouwbaar, verdraagzaam en goed-slecht hebben allemaal hoge F-ratio's en kunnen dus gekarakteriseerd worden als 'proxy measures'; dit geldt *niet* voor de overige kenmerken⁹ (waaronder onze in vroeger onderzoek gebruikte kenmerken: godsdienstig, machtig, medezeggenschap). Een tweede interessant aspect van tabel III zijn de F-ratio's voor de posities van de ideaalpunten. Wij zien daar dat deze op de voorkeur-invariante kenmerken hóóg zijn en op de voorkeur-variante kenmerken láág, precies het omgekeerde van wat we vonden bij de partijposities!

Tabel II: Gemiddelde partij-beelden uitgesplitst naar partij-voorkeur

	godsdienstig*		machtig		betrouwbaar		medezeggenschap									
	PvdA	CDA	VVD	D'66	PvdA	CDA	VVD	D'66								
PvdA-aanhangers	5.7	2.3	5.1	5.3	2.1	2.4	3.4	4.7	2.0	4.7	4.8	3.0	1.9	4.0	5.4	2.7
CDA-aanhangers	5.6	1.9	4.5	4.7	2.4	2.1	3.0	5.1	4.4	2.2	3.2	3.9	2.1	3.4	4.7	3.2
VVD-aanhangers	6.2	2.3	4.6	5.3	2.7	2.3	3.1	5.4	4.8	3.4	2.8	4.7	2.0	3.9	4.8	3.3
D'66-aanhangers	5.9	2.3	5.1	5.2	2.2	2.3	3.6	4.4	3.9	5.0	4.6	2.9	1.9	4.2	5.4	2.7
	verdraagzaam		links		abortus		goed-slecht									
	PvdA	CDA	VVD	D'66	PvdA	CDA	VVD	D'66	PvdA	CDA	VVD	D'66				
PvdA-aanhangers	2.7	4.7	4.9	3.0	2.3	5.2	6.0	3.2	1.4	6.4	3.4	2.1	1.8	4.8	5.5	2.9
CDA-aanhangers	5.4	2.4	3.2	3.9	2.0	5.4	5.5	3.3	1.3	5.9	3.5	2.6	4.4	2.2	3.3	3.9
VVD-aanhangers	5.3	3.4	2.9	4.6	1.9	5.2	5.7	3.1	1.6	6.3	3.4	3.0	4.7	3.2	2.2	4.8
D'66-aanhangers	4.3	5.0	4.6	3.0	2.1	5.1	6.0	2.9	1.2	6.3	3.4	1.9	3.3	5.2	5.1	2.4

- * 7-puntsschalen 1 = zeer godsdienstig
 1 = zeer machtig
 1 = zeer betrouwbaar
 1 = helemaal eens met 'werknemers hebben te weinig te zeggen'
 1 = zeer verdraagzaam
 1 = zeer links
 1 = helemaal eens met 'vrouw beslist over abortus'
 1 = zeer goed

Tabel III: F-ratio's gebaseerd op partij-beelden van vier voorkeursgroepen

	godsdienstig	machtig	betrouwbaar	medezeggenschap	verdraagzaam	links	abortus	goed-slecht
PvdA-positie	2.6	3.4	55.0	0.4	59.3	1.2	1.7	82.9
CDA-positie	1.8	0.8	50.3	3.5	42.8	1.1	2.4	64.5
VVD-positie	2.5	2.8	29.1	3.9	26.0	4.6	0.2	76.9
D'66-positie	2.4	4.9	17.8	3.3	15.0	0.8	6.5	30.8
Ideaalpunt	40.9	2.3	2.2	33.6	1.6	74.4	40.2	1.8

Dit komt erop neer, dat bij de voorkeur-invariante kenmerken de overeenstemming over de partijposities *hoog* en over de ideaalpunten *laag* is, terwijl bij de voorkeur-variante kenmerken precies het *omgekeerde* geldt. Dit kan nog nader toegelicht worden door in tabel IV de gemiddelde ideaalpunten van de partij-aanhangers op de kenmerken te laten zien.

Tabel IV: Gemiddelde ideaalpunten uitgesplitst naar partij-voorkeur

	gods- dienstig	mach- tig	be- trouw- baar	mede- zeggen- schap	ver- draag- zaam	links	abor- tus	goed- slecht
PvdA- aanhangers	5.3	1.9	1.3	1.9	1.9	2.5	1.8	1.4
CDA- aanhangers	2.6	2.1	1.3	3.4	1.8	5.0	4.7	1.4
VVD- aanhangers	4.7	2.2	1.6	4.4	2.2	5.3	3.2	1.7
D'66- aanhangers	5.4	2.6	1.5	2.7	2.1	3.4	1.8	1.5

Ook uit deze tabel IV blijkt dat de overeenstemming voor wat betreft de ideaalpunten op de voorkeur-variante kenmerken groot is (iedereen wil graag een betrouwbare partij) en op de voorkeur-invariante klein is (niet iedereen wil een godsdienstige partij). Vatten wij nog eens samen aan welke voorwaarden voorkeur-variante kenmerken moeten voldoen, dan blijkt dat de overeenstemming met anderen over de positie van de eigen partij *gering* moet zijn, maar de overeenstemming over de ideaalpunten *groot*. Dat het inderdaad om twee voorwaarden gaat, blijkt bij het kenmerk *machtig*. Dit voldoet aan de voorwaarde 'overeenstemming over ideaalpunten' (tabel IV), maar in tabel II zien wij geen diagonaal patroon. Op grond daarvan mogen wij dus niet concluderen dat 'machtig' een voorkeur-variant kenmerk is. Overigens is de overeenstemming over het ideaalpunt op het kenmerk 'machtig' tussen deze vier groepen aanhangers begrijpelijk, omdat het allemaal aanhangers van tamelijk machtige partijen zijn. Wanneer wij een uitsplitsing hadden kunnen maken met daarin ook opgenomen de aanhangers van niet-machtige partijen, dan zou een ander beeld te zien geweest zijn.

Op dit moment hebben wij de vragen a) (kan het onderscheid tussen voorkeur-variant en -invariant nog steeds gemaakt worden) en b) (hoe stellen wij vast welke kenmerken al dan niet voorkeur-variant zijn) die in het begin van deze deelparagraaf zijn gesteld beantwoord. Wat nog resteert zijn de vragen c) en d).

Vraag c) heeft betrekking op het effect dat het opnemen van een of meer voorkeur-variante kenmerken heeft op de resultaten van een modeltoets met

de voorspellende benadering.

De voorafgaande beschouwing heeft misschien de vraag opgeroepen: 'Maar als die voorkeur-variante kenmerken nu écht een rol spelen bij het kiezen van een partij, wat is er dan op tegen ze in de modeltoets op te nemen?' Het antwoord hierop is: omdat voorkeur-variante kenmerken een 'proxy measure' van de voorkeur zelf zijn, zal het effect van het opnemen van dit type kenmerken zijn, dat het resultaat van de toets voor het model te gunstig uitvalt. Een nadeel van de hier gevolgde voorspellende benadering is de grote afhankelijkheid van de in de modeltoets gebruikte kenmerken. Door opname van voorkeur-variante kenmerken wordt deze afhankelijkheid eerder vergroot dan verkleind. Hierop komen wij in de slotparagraaf nog terug. Wij zullen nu het effect van het opnemen van 'proxy measures' op het aantal juiste voorspellingen nagaan. Dit effect is bestudeerd met behulp van de volgende drie varianten:

- opname van twee 'proxy measures';
- opname van drie 'proxy measures';
- opname van de drie traditionele voorkeur-invariante kenmerken met toevoeging van een 'proxy measure'.

De gewone variant in de eerste kolom van tabel V dient ter vergelijking.

Tabel V: Opname van 'proxy measures' in de modeltoets

	De in de modeltoets opgenomen kenmerken			
	godsdienstig machtig medezeggenschap	betrouwbaar verdraagzaam	goed-slecht betrouwbaar verdraagzaam	godsdienstig machtig medezeggenschap verdraagzaam
% significante te correlaties	65% (n=232)	68% (n=242)	77% (n=237)	77% (n=216)

Uit tabel V blijkt dat het percentage significante correlaties stijgt wanneer voorkeur-variante kenmerken worden toegevoegd. In het geval van drie voorkeur-variante kenmerken nadert het percentage zelfs de 80. Men zou dus kunnen zeggen dat mét voorkeur-variante kenmerken de plausibiliteit van het model nogal overschat wordt. Dit lijkt dan ook de meest voor de hand liggende verklaring voor de zeer hoge percentages correcte predicties, die men in de literatuur aantreft (zie o.a. Shapiro, 1969; Faivre, 1975). *Hoger is dus niet altijd beter!*

Tot slot vraagt d) uit het begin van deze deelparagraaf. Omdat wij menen dat voorkeur-variante kenmerken een 'proxy measure' van voorkeur zijn, kunnen wij deze als de te voorspellen grootte opvatten in plaats van de voorkeursrangorde (zie onder andere Fishbein, Raven, 1962; Fishbein,

Coombs, 1974). Wanneer wij de posities van de partijen op het kenmerk goed-slecht als afhankelijke variabele nemen, dan blijkt dat nog altijd 53% van de individuen een significante rangcorrelatie heeft tussen de waarderingscores uit het model en de rangorde van de partijen op het goed-slecht kenmerk. Vergeleken met de gebruikelijke procedure is sprake van een grote overlapping.

Tabel VI: Modeltoets met twee verschillende te voorspellen grootheden (in absolute aantallen)

	toets modelscores - rangorde op kenmerk goed-slecht		
	significant	niet-significant	
toets modelscores - significant	107	38	145 ¹⁰
voorkeursrangorde niet-significant	6	64	70
	113	102	215

(chi-kwadraat = 80,5, df = 1, p < .01)

Uit tabel VI blijkt dat de toetsen in 44 gevallen niet in dezelfde richting wijzen: de grootste discrepantie is in de cel rechts boven waar te nemen. Uit de grote overeenstemming, 171 van de 215, blijkt echter al dat er inderdaad sprake is van een voorkeur-vervangende 'proxy measure' goed-slecht.

Samenvattend kunnen wij zeggen dat van elk kenmerk empirisch vastgesteld moet worden of het voorkeur-variant is of niet. Voorkeur-variante kenmerken moeten niet in een toets van het model volgens de voorspellende benadering opgenomen worden, tenzij als voorkeur-vervangende afhankelijke variabele. Dit sluit overigens niet uit dat voorkeur-variante kenmerken bij de daadwerkelijke keuze een (grote) rol kunnen spelen.

4. Uniforme partijbeelden

Uit ons onderzoek tot op heden is gebleken, dat over een bepaalde tijdsperiode het partijbeeld op geaggregeerd niveau tamelijk onveranderlijk is (zie Bronner, de Hoog, 1980). Verder is men het over het algemeen aardig eens over de posities die partijen innemen op voorkeur-invariante kenmerken (zie tabel II). Deze stabiliteit over tijd en over groepen zou een indicatie kunnen zijn dat met partijbeelden die voor alle individuen identiek zijn gewerkt zou kunnen worden. Voordelen hiervan zijn:

- minder gevoeligheid voor toevallige individuele fouten (bijvoorbeeld men leest de richting van een kenmerk per ongeluk verkeerd);
- 'missing values' in de partij-beelden kunnen door deze vaste waarden ver-

vangen worden;

- grote tijd- en kostenbesparing bij de data-verzameling.

Dergelijke uniforme percepties zijn wel eerder bepleit (bijv. Davis, Hinich, Ordeshook, 1970), maar nog onvoldoende op consequenties onderzocht. Om inzicht te verkrijgen in het effect van de invoering van vaste partij-percepties op het aantal juiste voorspellingen zijn de volgende, voor ieder individu identieke, perceptie-waarden ingevoerd als vervanging voor de oorspronkelijke per individu variërende percepties¹¹:

	godsdienstig	mchtig	medezeggenschap
PvdA	5.8	2.3	2.0
CDA	2.2	2.3	3.9
VVD	5.3	3.2	5.1
CPN	6.7	5.9	2.1
BP	4.4	6.3	4.7
D'66	5.4	5.2	3.0

Het aantal significante correlaties tussen modelscores berekend met deze voor ieder identieke perceptie-scores en de voorkeursrangordes blijkt 120 te zijn. In vergelijking met de 151 juiste voorspellingen met de per individu variërende perceptie-scores, is dit een slechter resultaat. Hieruit kan geconcludeerd worden dat individueel variërende partij-percepties de voorkeur verdienen.

Toch willen wij nog graag een mogelijkheid tot gebruik van deze uniforme percepties aanstippen. In het geval van 'missing values' kan, zoals in dit onderzoek gebeurd is, de partij waarvoor een 'missing value' geconstateerd wordt voor die respondent uit de analyse verwijderd worden. Een andere mogelijkheid is de gemiddelde perceptie-scores voor deze 'missing value' te substitueren. De winst hiervan is een reductie van informatie-verlies. Immers, stel dat iemand een partij beoordeelt op twee van de drie kenmerken, dan zorgt de ene 'missing value' ervoor dat de partij voor deze respondent niet verder in de modeltoets opgenomen wordt, zodat twee 'stukjes' informatie verloren gaan. Bij substitutie gaat geen informatie verloren. De gemiddelde percepties zouden dus wel als substitutie van 'missing values' gebruikt kunnen worden.

5. Samenvatting en conclusies

5.1 Samenvatting

In eerder onderzoek (Bronner, De Hoog, 1978) luidde de algemene conclusie

dat het additief-verschil model (model (1)) in de variant euclidische metriek, gewichten per kenmerk en als kenmerken godsdienstig, machtig en medezeggenschap een betere beschrijving van het individueel politiek keuzeprocess opleverde dan andere modellen. Daarbij werden wel aanwijzingen gevonden dat toepassing van dit model voorafgegaan werd door een conjunctieve beslissing waarbij de verzameling acceptabele partijen ingeperkt werd. In dit onderzoek hebben wij deze succesvolle variant nog eens aan een aantal nadere analyses onderworpen. De conclusie is dat de plausibiliteit van het model in de genoemde variant door dit onderzoek op een aantal punten onderstreept is.

1 - Er werd op geaggregeerd niveau - waar verwacht - stabiliteit van de modelcomponenten geconstateerd en toepassing van het model leverde in een nieuwe steekproef twee jaar later ongeveer hetzelfde aantal juiste predicties op;

- 2 - de keuze van de drie kenmerken werd bevestigd, omdat
- weglating, toevoeging, vervanging slechtere resultaten opleverden,
  - de drie geselecteerde kenmerken geen 'proxy measures' bleken te zijn,
  - terecht geen 'proxy measures' aan deze drie kenmerken toegevoegd zijn, omdat dan een geflatteerd positief resultaat ontstaat.

5.2 Beschouwing over de rol van 'proxy-measures'

Naast deze bevestiging van eerdere bevindingen, willen wij in deze slot-bespiegeling nog eens expliciet ingaan op de rol van 'proxy-measures' bij model-toetsing. Reden hiervoor is de geringe belangstelling die onderzoekers die zich met het probleem van de toets van keuzemodellen bezighouden hiervoor hebben. Toch zou naar onze mening, wanneer een handleiding voor het toetsen van keuzemodellen opgesteld zou worden, één van de eerste voorschriften zijn 'het opsporen en verwijderen van kenmerken die als "proxy measures" beschouwd moeten worden'. Er zijn drie argumenten waarom wij dit advies menen te moeten geven. Dit zijn achtereenvolgens het toetsargument, het causaliteitsargument en het veranderingsargument. Wij zullen ze kort aanstippen.

Het toetsargument. Eerder betoogden wij al dat er verschillende benaderingen zijn om de plausibiliteit van een model te onderzoeken. Elk van deze benaderingen kent eigen voor- en nadelen. De in dit onderzoek gevolgde benadering - de voorspellende - kent als één van de nadelen dat de modeltoets afhankelijk is van de in deze toets gebruikte kenmerken. Zoals uit het hier gerapporteerde onderzoek blijkt, vergroot het opnemen van 'proxy measures' weliswaar de voorspellende kracht, zonder dat er meer zekerheid komt over de juistheid van het model als beschrijving. De toetsresultaten zijn bij het

opnemen 'proxy measures' dus nog sterker afhankelijk van de kenmerken dan bij het opnemen van niet 'proxy measures', en vergroten zo dit nadeel van de voorspellende benadering.

Het causaliteitsargument. In de literatuur komt men dit argument wel tegen onder de naam 'dog-tail probleem', dat wil zeggen kiest men een partij omdat men deze betrouwbaar vindt of vindt men een partij betrouwbaar omdat men om andere redenen de keuze op deze partij heeft laten vallen.

Dit probleem vindt een basis in het in de psychologie al van oudsher bekende halo-effect: mensen die een object prefereren geven het een goede beoordeling op alle kenmerken; individuen die een afkeer van een object hebben geven het een lage waardering op alle kenmerken. Ook is er verband met het klassieke probleem van de cognitieve consistentie, dat wil zeggen men probeert consistent te blijven in de antwoorden over een bepaald object.

Zonder onderzoek dat een panel-matig karakter draagt is het moeilijk - zo niet onmogelijk - hier duidelijke uitspraken over te doen. Binnen de door ons gehanteerde onderzoeksopzet lijkt het verstandig de regel 'neem het zekere voor het onzekere' te volgen en de beoordelingen op 'proxy measures' niet op te nemen in de toets. De beoordeling op een 'proxy measure' kan causaal gezien de keuze beïnvloeden of een gevolg van de keuze zijn; door verwijdering loopt men dan niet het risico met het laatstgenoemde geval te maken te krijgen.

Het veranderingsargument. Het derde argument tegen het opnemen van 'proxy measures' ligt veeleer bij een doel waarvoor men keuzemodellen onderzoekt. Men kan keuzeprocessen onderzoeken om met het zo verworven inzicht pogingen te ondernemen verandering in de keuze aan te brengen (bijvoorbeeld beïnvloeding van de partijkeuze). In een ander artikel (zie Bronner, de Hoog, 1976) hebben wij gesuggereerd dat strategieën voor beïnvloeding en verandering onderscheiden kunnen worden naar het aspect van het model waarop de veranderingspoging zich richt. Deze aspecten zijn:

- verandering van het beeld;
- verandering van het ideaalbeeld;
- verandering van de gebruikte regels.

De proxy measures hebben met name te maken met de verandering van het beeld dat iemand van één of meer objecten heeft. Het zal moeilijk zijn om veranderingen in beeld op deze 'proxy measures' te bewerkstelligen. 'Proxy measures' liggen immers dicht bij de uiteindelijke keuze en het is moeilijker een factor die afhankelijk is van vele elementen te veranderen dan een dergelijk element zelf (het 'verdeel-en-heers-principe' dat eigenlijk aan de hele multi-attribuuat theorie ten grondslag ligt). Over de relatie tussen onderzoek en keuzemodellen en veranderingsstrategieën merken Wilkie en Pessemier op:

'Since many unidimensional models will efficiently measure affect and/or predict choice behavior, the principal justification for multi-attribute models must be found elsewhere. Kernan has succinctly stated the problem as it relates to much of the multi-attribute research reported in this article: 'Affect = f(affect) isn't much of a model'. The unique contributions which multi-attribute theories of preference and choice can make are found in the area of design' (Wilkie, Pessemier, 1973, blz. 439).

Juist op grond van de beperkte veranderingsmogelijkheden in de 'area of design' verdient het weinig aanbeveling de onderzoeksinspanningen op 'proxies' te richten (zie ook Bronner, de Hoog, 1979b).

Zoals wij al eerder gezegd hebben, richtte de meeste kritiek op ons eerder onderzoek zich met name op de gekozen kenmerken. Wij hopen met deze nieuwe resultaten een belangrijk deel van die kritiek te hebben weggenomen. Nieuw onderzoek van onze kant zal zich in het bijzonder toespitsen op modeltoetsing via interactie met een computerprogramma (zie onder andere de Hoog, van Houten, 1979) en het vermogen van ons model om hypothesen te toetsen over de redenen voor het niet gaan stemmen.

Noten

1. Dit artikel is een bewerking van de paper 'Keuzemodellen: kenmerken, combinatieregels en toetsingsproblemen' door ons gepresenteerd op het politicologenetmaal op 10/11 mei 1979. Wij danken de leden van de sectie 'Stem- en kiesgedrag' voor hun waardevolle suggesties.
2. Gedurende '78/'79 verbonden aan het NIAS te Wassenaar. Dit artikel is mede mogelijk geworden door de daar geboden faciliteiten.
3. In beide onderzoeken werd de toets op identieke wijze uitgevoerd: door middel van Kendall's Tau en een significantie-niveau $p < .05$. (zie ook 3.1.).
4. Omdat in tegenstelling tot de formulering van model (1) van gewichten gebruik gemaakt is, was een kleine rekentechnische aanpassing nodig om het effect van deze gewichten tot uitdrukking te laten komen. Het verschil $|PoJ-Ij|$ is afgetrokken van 7, dit is de totale lengte van de beoordelingsschaal.
5. Dit geldt alléén binnen de hier behandelde voorspellende benadering. De in ons proefschrift beschreven analogiebenadering kan zonder dat de kenmerken gespecificeerd zijn toegepast worden.
6. Met nadruk willen wij erop wijzen dat dit impliceert dat deze kenmerken niet per se strijdpunten moeten zijn. Wanneer bijvoorbeeld een individu het aantal roodharigen in een partij een belangrijk keuzekenmerk vindt, is er volgens ons model geen bezwaar tegen dit kenmerk in de modeltoets op te nemen (voorbeeld ontleend aan de bijdrage van G. A. Irwin aan het politicologenetmaal).
7. Het onderzoek naar deze drie problemen is gebaseerd op een enquête die wij in januari 1978 door Buro Veldkamp hebben laten uitvoeren ($n = 300$, quota steekproef). De data-verwerking vond plaats met behulp van b.v. DISO.
8. Deze kritiek is deels mondeling, deels schriftelijk naar voren gebracht. Zie voor de laatste van Schuur (1977) en Wolters (1977).

9. Dus ook níet voor 'links'. Dit in tegenstelling met wat Ekehammer en Sidanius (1977) in Zweden vonden. Hoewel zij het niet over 'voorkeur-variant' hebben, concluderen zij op blz. 288: 'Thus the S(ocialist) symphatizers perceived their own party as markedly more to the left than it was perceived by the other political preference groups'.

10. Voor zes respondenten die in tabel I met de gewone variant voldeden kan geen rangorde op 'goed-slecht' afgeleid worden.

11. Bij PvdA, VVD, CPN, BP en D'66 zijn de gemiddelde beelden uit de beschikbare metingen gemiddeld. Bij het CDA zijn de resultaten uit de meting 1978 ingevoerd.

Literatuur

- Bronner, A. E., R. de Hoog, Political preference as a marketing problem: a choice model and an application in the Netherlands. In: *Research that works for today's problems*, ESOMAR-Congress, Venice, 1976, 603-627.
- Bronner, A. E., R. de Hoog, *Politieke voorkeur: oordelen en beslissen*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam, 1978.
- Bronner, A. E., R. de Hoog, Politieke voorkeur: de 'waarom' vraag bij het kiezen van een politieke partij. *Intermediair*, 1979 (a), 14, 59-63.
- Bronner, A. E., R. de Hoog, Keuzemodellen en marktonderzoek. In: *Jaarboek van de Nederlandse Vereniging van Marktonderzoekers*, 1979 (b), 223-239.
- Bronner, A. E., R. de Hoog, Vier jaar partijbeelden: veranderingen of niet? In: *MDN*, 1980.
- Davis, O. A., M. J. Hinich, P. C. Ordeshook, An expository development of a mathematical model of the electoral process. *American Political Science Review*, 1970, 64, 426-448.
- Edwards, W., The theory of decision making. *Psychological Bulletin*, 1954, 51, 380-417.
- Ekehammer, B., J. Sidanius, Political perception and political preference. *Scandinavian Journal of Psychology*, 1977, 88, 285-295.
- Faivre, J. Ph., La rationalité de l'électeur. *Revue Française du Marketing*, 1975, 57, 7-39.
- Fishbein, M., B. H. Raven, The AB-scales, an operational definition of belief and attitude. *Human Relations*, 1962, 35-42.
- Fishbein, M., F. S. Coombs, Basis for decision: an attitudinal analysis of voting behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 1974, 4, 95-14.
- Fishburn, P. C., *Utility theory for decision making*. Wiley, New York, 1970.
- Hansen, F., Consumer choice behavior; an experimental approach. *Journal of Marketing Research*, 1969, 6, 436-443.
- Hoog, R. de, H. J. van Houten, *Keuze-agogie per computer*. Instituut voor Wetenschap der Andragogie, Universiteit van Amsterdam, voorpublicatie 15, 1979.
- Huber, J., M. B. Holbrook, Using attribute ratings for product positions: some distinctions among compositional approaches. *Journal of Marketing Research*, 1979, 16, 507-516.
- Keeney, R. L., H. Raiffa, *Decisions with multiple objectives*. Wiley, New York, 1976.
- Leung, P., Sensitivity analysis of the effect of variations in the form and parameters of a multi-attribute utility model: a survey. *Behavioral Science*, 1978,

- 23, 478-485.
- Newman, J. R., Differential weighting in multi-attribute utility measurement: when it should not and when it does make a difference. *Organizational Behavior and Human Performance*, 1977, 20, 312-324.
- Schuur, W. H. van, Cognitief nakaarten. *Acta Politica*, 1977, 12, 235-239.
- Shaffer, W. R., R. E. Weber, Computer simulation of voting: a test of a revised model. *Political Methodology*, 1976, 3, 253-279.
- Shapiro, M. J., Rational political man: a synthesis of economic and social-psychological perspectives. *American Political Science Review*, 1969, 63, 1106-1119.
- Wilkie, W. L., R. P. Weinreich, Effects of the number and type of attributes included in an attitude model: more is *not* better. *Proc. 3rd Annual Conference Association for Consumer Research*, 1972, 325-340.
- Wilkie, W. L., E. A. Pessemier, Issues in marketing's use of multi-attribute attitude models. *Journal of Marketing Research*, 1973, 10, 428-441.
- Williams, P. C., et al., Voter decision making in a primary election: an evaluation of three models of choice. *American Journal of Political Science*, 1976, 20, 37-45.
- Wolters, M., Een cognitieve kaart van de Nederlandse politieke partijen - een reactie. *Acta Politica*, 1977, 12, 231-235.

Onderzoek

Politologie studeren III (zie ook *Acta Politica* 74/3 en 75/3)

Liesbeth de Bruin, Hugo de Heide en Walther Kok

Met ingang van het studiejaar '78-'79 zagen aankomende politicologiestudenten hun keuzemogelijkheden met 33% uitgebreid. Naast de intussen traditionele mogelijkheid dit vak te volgen aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen (KUN), de Vrije Universiteit (VU) en de Universiteit van Amsterdam (UvA) ontstond toen de gelegenheid politicologie te gaan studeren aan de Erasmus-Universiteit te Rotterdam (EUR). Weliswaar was het zwaartepunt van de staf van deze nieuwe opleiding van Amsterdamse origine (UvA), maar dat betekende volgens de betrokkenen zelf allerm minst dat alleen de geografische afstand hen scheidde van deze oorsprong. Integendeel. Want behalve de (voorlopige) gerichtheid op het openbare bestuur (Voorlichtingsbrochure dag- en avondstudie Sociologie en Politologie, Erasmus-Universiteit z.j. p. 39) ziet men nog wel andere geschilpunten met de enige andere universiteit op niet-confessionele grondslag waar een volledige politicologie-opleiding bestaat. 'Anders dan in Amsterdam leidt Rotterdam de studenten niet op tot Marxist of tot aanhanger van enige andere ideologie (van links of rechts), maar tot politicoloog' (brief van Van Schendelen e.a. aan enige studenten, dd. 25-4-79). In Amsterdam heersen immers dogmatisme en orthodoxie, worden universitaire normen niet meer gehanteerd en begeeft men zich op het niveau van sociale academies (P. B. Lehning in een interview in Blokken nr. 5, april '79, p. 17; U. Rosenthal in *Acta Politica* 79/4, p. 561) naar de mening van sommige medewerkers aan de EUR. Hoe men ook over deze beweringen denkt, de meer uitgebreide keuzemogelijkheid maakt het extra interessant weer eens na te gaan welke politicologie-opleiding nu door de aankomende studenten wordt geprefereerd en waarom. Om deze keuzes en motieven te traceren beschikten we over de gegevens van de plaatsingscommissie politicologie en met name over de inlichtingenformulieren van de laatste 5 studie-jaren die de aankomende studenten steeds opzonden naar deze commissie. Hierin wordt hen, naast enkele achtergrondgegevens, gevraagd de instelling van eerste voorkeur op te geven op basis van een kort overzicht van *alle* daarvoor terzake doende motieven. Alvorens echter met deze achtergrondgegevens en motiveringen het keuzeprofiel van de aankomende politicologie-